

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/103905>

Please be advised that this information was generated on 2020-10-01 and may be subject to change.

Tachtig miljoen soorten beschermen

OM AL die miljoenen soorten op aarde te beschermen zouden draconische maatregelen nodig zijn. En dan nog is het onhaalbaar. Is het behoud van de biodiversiteit een morele plicht ten opzichte van onze bescheiden plaats in het universum, verrijken we ons leven ermee, of is het zonde van de inspanningen? Wie zijn wij om voorgoed te vernietigen wat zich in miljoenen, zelfs miljarden jaren heeft gevormd? Maar ook: wie zijn wij om andere wereldburgers die haast omkomen van de honger te dwingen tot natuurbehoud? Biodiversiteit als luxe of als noodzaak?

Biodiversiteit als lust

■ HANNEKE MUILWIJK

Een blauwe vinvis weegt ongeveer 150 ton en is daarmee het grootste en zwaarste dier op aarde. De tong van de vinvis weegt alleen al 3000 kilo, zoveel als een Indische olifant. Deze reus eet een van de kleinste diertjes op aarde: plankton, dat maar 1 cm groot is. Toch maken de vinvis en het plankton deel uit van hetzelfde ecosysteem en zijn ze van elkaar afhankelijk. Veel mensen vinden dit prachtig; of ze nu meegaan met een walvisexcursie, naar *Planet*

Earth op televisie kijken, of alleen maar over de blauwe vinvis lezen. Ze genieten van de natuur en de biodiversiteit die daar te vinden is. Maar is dat ook een reden om biodiversiteit te beschermen? Waarom vinden mensen biodiversiteit belangrijk? En moet je de biodiversiteit ook beschermen als deze niet direct nuttig voor mensen is?

Waarde

Als mensen iets belangrijk vinden, zeggen ze dat dit waarde heeft. Waarde is dus de eigenschap van een ding, die je vertelt welke betekenis het heeft. Maar welke waarde? Daarvoor zijn verschillende definities en zij worden op verschillende manieren ingevuld. Een nieuwe fiets is bijvoorbeeld 900 euro waard. Zo'n geldwaarde maakt het mogelijk de fiets te vergelijken met andere fietsen, of met een computerspel: de fiets is 18 computerspeltjes van 50 euro waard. Geld is niet de enige manier om waarde uit te drukken. Een fiets is ook een manier om je sneller te verplaatsen, zonder afhankelijk te zijn van iemand met een rijbewijs. In dat geval is de waarde van een fiets: de 'vrijheid om te gaan waar ik wil' of 'nodig om me snel te verplaatsen'. De waarden die bij deze betekenissen horen, zijn vrijheid en instrumentele waarde. Instrumentele waarde betekent dat iets belangrijk voor ons is,

Hoeveel is de natuur waard als deze geen nut voor de mens heeft?

omdat het nuttig is. Geld is een goed voorbeeld van iets wat instrumentele waarde heeft. Geld is goed of waardevol, omdat het tot goede dingen leidt. Je kunt er namelijk dingen mee kopen die je helpen te overleven, of die je plezier en geluk geven. Geld is dus een instrument in het bereiken van het goede, en daarmee van instrumentele waarde.

Ook aan biodiversiteit kunnen verschillende soorten waarde worden toegekend als reden om haar te beschermen. Zoals een instrumentele waarde. In de westerse geschiedenis is de natuur, en daarmee biodiversiteit vooral gezien als iets voor de mens om te gebruiken. Dat geldt ook voor dieren. Maar als bepaalde ecosystemen of soorten geen enkel nut hebben voor mensen, kunnen we die dan vernietigen of laten uitsterven?

Emmen en Nelson Mandela

Veel mensen noemen de intrinsieke waarde van planten en dieren als reden de biodiversiteit te beschermen. De korte definitie van intrinsieke waarde is: het tegenovergestelde van instrumentele waarde. Het is de waarde die een ding heeft

omwille van zichzelf, dus zonder dat het jou ten goede komt. Zoals een vriend die je waardeert omwille van hemzelf, niet om er profijt van te trekken. Zo is het ook met natuur en milieu, bedachten in de vorige eeuw, toen bleek dat deze onder druk stonden. Als de natuur omwille van zichzelf waarde heeft, voorkom je dat zij aan het kortste eind trekt bij een conflict met menselijke belangen. De integriteit, stabiliteit en de schoonheid van een ecosysteem zijn zo belangrijk dat men ze niet mag vernietigen. Ze hebben intrinsieke waarde. 'Intrinsieke waarde betekent dat we niet veroveraars van de natuur zijn, maar medeburgers van de aarde, samen met alle andere planten en dieren,' zegt dr. Jozef Keulartz, toegepast filosoof van Wageningen UR.

Je kunt ook zeggen dat diversiteit zelf waarde heeft. De gigantische verscheidenheid aan soorten en ecosystemen is een vorm van rijkdom. Als een soort uitsterft, verdwijnt er een manier van leven en een perspectief op de wereld dat nooit meer terugkomt, vindt dr. Martin Drenthen van de Radboud Universiteit, die dit vergelijkt met het verdwijnen van de Drentse plaats Emmen uit Nederland. Als Emmen verdwijnt, zal er een manier van leven verdwijnen, namelijk 'leven als een Emmenaar'. 'Voor mij persoonlijk is dat misschien niet zo erg, omdat ik nog nooit in Emmen ben geweest. Ook vind ik Emmen niet heel bijzonder. Maar dat betekent niet dat ik niet het belang van Emmen kan erkennen, ook al ligt dit buiten mijn directe persoonlijke ervaring. Zo ken ik Nelson Mandela niet persoonlijk, toch vind ik hem een belangrijke persoon. De waarde en betekenis van Mandela of Emmen zijn misschien niet direct aan mijn persoonlijke beleving gekoppeld, maar ik kan wel het belang van beiden erkennen.'

De waarde van diversiteit geldt voor planten en dieren, maar ook voor bijvoorbeeld talen en culturen. De mens mag al die verschillen niet zomaar weggooien of kapot maken. Doodzonde als we

De definitie van natuur is lastig. Zijn deze plantjes tussen straatklinkers ook natuur?

alleen nog maar MacDonaldis en PizzaHut hebben en geen lokale gerechten meer. Mensen waarderen variatie. Dat is een reden om biodiversiteit te beschermen: de waarde van diversiteit.

Schoonheid en wildheid

Een derde reden om biodiversiteit te beschermen is: schoonheid of esthetische waarde. Veel mensen vinden de natuur mooi. Maar wat dan precies? Uit onderzoek van de Amerikaanse Yale University blijkt dat Amerikanen een savanneachtig landschap het mooist vinden. Afwisselend bomen, struiken en open stukken, daar voelen ze zich het prettigst bij. Misschien wel

omdat de mens ooit in Afrika in zo'n landschap geëvolueerd is. 'Een landschap moet een beetje mysterieus zijn om mooi te wezen. Je moet niet alles in één oogopslag kunnen zien,' stelt Keulartz.

De waarde van diversiteit geldt voor planten en dieren, maar ook voor bijvoorbeeld talen en culturen

'Een monocultuur, zoals een veld met alleen maar aardappelen, wordt overwegend niet mooi gevonden. Tegelijkertijd moet een landschap voor een deel ook bekend of vertrouwd zijn.' Voor de biodiversiteit heeft deze visie weinig consequenties. Een landschap kan ook mooi zijn zonder het maximale aantal soorten. Maar er is wel een ondergrens om niet te vervallen tot een monocultuur. Sommige mensen zeggen dat ze wilde natuur belangrijk vinden. Bedoelen ze dat de natuur onaangeroerd, oorspronkelijk, zonder menselijke sporen moet zijn? Dan verliest de natuur automatisch haar morele waarde. Want iets kan alleen maar waarde of een betekenis hebben als het iets met jou te maken heeft, en hoe kan dat als het ongerept, misschien zelfs onbekend is? Dat maakt wildheid een lastig begrip.

Drenthen denkt dat alle aandacht voor biodiversiteit geen handige strategie is om de natuur te beschermen. 'Het is een erg technisch begrip, maar tegelijkertijd ook een moreel begrip geworden. Dat scheidt verwarring en het leidt af. Soortenrijkdom heeft zeker waarde, maar in de discussie van vandaag worden verschillende betekenissen van biodiversiteit met elkaar verward.'

Verdwijnen van biodiversiteit is geen drama

Niet iedereen vindt biodiversiteit het beschermen waard. Filosoof Bas Haring, bijzonder hoogleraar Publiek Begrip van Wetenschap aan de Universiteit Leiden, bijvoorbeeld. Haring schreef het boek *Plastic Panda's*, waarin hij stelt dat het verdwijnen van biodiversiteit helemaal niet zo'n grote ramp is. 'Het verdwijnen van biodiversiteit is een logisch gevolg van onze huidige wereld. Biodiversiteit ontstaat door versnippering, maar de mens verbindt al die plekken met elkaar. Dus de biodiversiteit verdwijnt. Is dat erg? Ik vind van niet. Het gebeurt, en dat vind ik neutraal of hooguit jammer.' Of het erg is dat biodiversiteit verdwijnt, hangt natuurlijk af van je waarden. Haring meent dat iets alleen

De dieren- tuin als oplossing

■ HANNEKE MUILWIJK

Als we soorten willen redden van uitsterven, lijkt een dierentuin een goede oplossing: alle soorten netjes bij elkaar, menselijke en medische hulp beschikbaar om te overleven en het kost weinig ruimte. Een perfecte oplossing om de biodiversiteit te beschermen? Dierentuinen zijn inderdaad een schakel in natuurbeschermingsprogramma's. Ze proberen zich meer en meer te richten op de dieren uit de eigen, lokale natuur en kunnen zo samenwerken met wildparken waar de dieren leven zoals ze altijd doen. Toch zijn er wel problemen. Allereerst omdat biodiversiteit niet alleen uit soorten

bestaat. Het beschermen van soorten in een dierentuin is geen oplossing voor het verdwijnen van ecosystemen of genetische diversiteit. Bovendien worden dieren in de dierentuin tam en zijn ze dus heel kwetsbaar voor roofdieren als ze worden teruggeplaatst in de natuur. Daarnaast kun je je afvragen of er niet iets wezenlijks verloren gaat als dieren alleen nog in dierentuinen leven. Veel mensen vinden een roofvogel in de dierentuin iets triests hebben; die hoort als een machtig dier hoog in de lucht te zweven. Dat mis je in de dierentuin. Tenslotte waarderen mensen echtheid. Stel je voor dat

Waarom zou je planten en dieren in het wild behouden als je ze veel beter kunt zien in een dierentuin?

je in de bergen aan het wandelen bent en je ziet een grote adelaar vliegen. Het is een prachtig gezicht, je geniet ervan. Als je terug bent bij je reisorganisatie tamme adelaars daar speciaal

laat vliegen voor toeristen. Ben je dan teleurgesteld? Als dat inderdaad zo is, dan is een dierentuin als vervanging nooit een oplossing voor het beschermen van biodiversiteit.

waarde kan hebben als een mens dat ergens aan toekent. Dus een cactus is alleen van waarde als jij of ik die cactus leuk vinden. Alleen mensen kunnen dus iets waardevol vinden. 'Als mensen het hebben over intrinsieke waarde, dan vind ik dat onbegrijpelijk. Ik geloof niet dat intrinsieke waarde bestaat.' Haring staat hiermee in een lange traditie van filosofen die menen dat alle waarde die mensen ergens aan toekennen de projectie is van hun eigen gevoel op dat ding.

In Plastic Panda's schrijft Haring iets soortgelijks: 'Wat uiteindelijk, uiteindelijk, uiteindelijk van waarde is, is goed in je vel zitten.' Deze stelling

houdt in dat dingen zonder gevoel, zoals planten, geen waarde in zichzelf hebben. Mensen, of bijvoorbeeld ook varkens in de bio-industrie kunnen wel goed in hun vel zitten. Die ervaring telt, en dat geeft hen waarde. Maar voor soorten of ecosystemen geldt dat niet. Daarom gelooft Haring niet in intrinsieke waarde.

Lelijke natuur

Hoe zit het met de andere waarden? Haring twijfelt. Dat mensen een zekere variatie waarderen, is wel een reden om de biodiversiteit te beschermen. Als veel mensen die belangrijk, mooi

VRAAG 1

Is, volgens filosoof Haring lelijke natuur het beschermen waard en waarom?

of leuk vinden, wil je die beschermen. Maar, zegt hij, 'dat betekent nog niet dat je ook de biodiversiteit wil beschermen. Biodiversiteit is namelijk een nogal technisch begrip van wetenschappers. Het is een wiskundige maat voor variatie.' In zijn boek betoogt Haring dat ook het begrip 'soort' een verzonnen, menselijk begrip is. Als een soort verdwijnt, verdwijnt er dus feitelijk alleen een verzonnen categorie. En dat vindt hij niet zo erg. 'Er zijn grotere problemen. Ik denk dat er geen ramp gebeurt als het uitsterven van soorten doorgaat. Bij te veel afname van biodiversiteit wordt de natuur instabiel, maar daar merken we in Nederland weinig van. Op eilanden en in het regenwoud verandert wel veel; daar verdwijnen unieke soorten en er komen gewone soorten voor terug. Dat is geen drama. Of eigenlijk, er is geen wetenschappelijk bewijs voor zo'n drama.'

Haring ziet esthetische waarde of wildheid ook wel als reden om de natuur te beschermen. 'Ik zou wel de menselijke interpretatie van de kwaliteit van de natuur willen beschermen. Niet soorten.' Natuur die door mensen mooi wordt gevonden is wel het beschermen waard. Voor lelijke natuur geldt dat niet. En als mensen aangetrokken worden door wilde natuur, dan kan daar ook ruimte voor zijn. Wat Haring betreft, ziet de wereld er in de

Sommigen menen dat alleen ongerepte natuur de moeite van het behoeden waard is, zoals dit Tibetaans landschap.

toekomst uit als een groot park. De mens heeft de controle en heeft op sommige plekken de natuur zelfs verbeterd. Toch blijft de natuur altijd een beetje wild: dan groeit er zomaar gras tussen de stoeptegels.

Dieren bezitten een waarde van zichzelf. Maar hoe groot is de intrinsieke waarde van deze duizendpoot?

Dit artikel is gebaseerd op interviews met drie filosofen: dr. Martin Drenthen, Universitair Hoofd-docent Filosofie, afdeling Filosofie en Wetenschapstudie en het Centrum voor Genomics en Samenleving van de Radboud Universiteit Nijmegen; prof. dr. Bas Haring, hoogleraar Public Understanding of Science aan de Universiteit Leiden en publicist; en prof. dr. Jozef Keulartz, bijzonder hoogleraar Duurzaamheid & Levensbeschouwing aan de Radboud Universiteit Nijmegen en toegepast filosoof bij Wageningen UR.

